

<http://ui.ac.ir/en>

Strategic Research on Social Problems in Iran

E-ISSN: 2645-7539

Document Type: Research Paper

Vol. 9, Issue 4, No.31, Winter 2021, pp. 77-98

Received: 23.08.2020 Accepted: 30.12.2020

A Sociological Study of the Relationship between Religiosity and Awareness of Citizenship Duties and Water Consumption Behavior (Case Study: Married Women over 18 in Isfahan)

Maryam Mokhtari *

Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, University of Yasouj, Yasouj, Iran
mmokhtari@mail.yu.ac.ir

Behrooz Rezaei

MA Student of Sociology, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
Behroozre.sociology@yahoo.com

Introduction

The subject of the present study is water consumption behavior. Water consumption behavior is an ecological behavior that includes the environmental attitude of individuals (Satin, 2018) that can be influenced by environmental, social, and cultural factors. Therefore, the present study makes an attempt to investigate the relationship between married women's water consumption behavior with religiosity on the one hand and their awareness of citizenship duties as cultural factors affecting the mental structure and attitude of individuals. Water is in crisis in the world. Based on global estimates, more than one and a half billion people are deprived of access to safe water. Every year, five million people around the world die due to the use of polluted water (Ahmadi, 2014:196). Water shortage is also a serious problem in Iran. Rainfall in Iran is one-third of the global average (Razaghi, 2002). The per capita household water consumption in Iran is 220 liters per day, while its standard in the world is only 75 liters (Ahmadi et al., 2013). This crisis can also be seen in the city of Isfahan. In Isfahan, water consumption behavior (according to the statistics of this city in 1998) shows that on average about 80% of the total water consumption is related to the household sector (Isfahan Municipality). The reason why in this study housewives were selected as the case study is due to their role in the education and socialization of children. As seen in Parsons's view, the family has a duty to give social identity to children (Parsons & Bales, 1955). Given the water scarcity crisis, the aim of this study is to examine the behavior of water consumption in relation to religiosity and awareness of civic duties to answer the question of why religiosity and awareness of civic duties can have the greatest impact on water consumption behavior.

Materials and Methods

This research is a quantitative survey study. The main technique used in the data collection stage was a researcher-made standardized questionnaire. The statistical population of the study consisted of married women in Isfahan comprising about 619,091 people. In the present study, the multi-stage random sampling was used. For sampling, Lin's (1976) Table and 4% error were used based on which 384 samples were selected for research. In this study, the dependent variable was water consumption behavior measured by a researcher-made questionnaire. The independent variables of this research were religiosity and awareness of citizenship duties. The Glock and Stark Questionnaire (1965) was used to measure religiosity and a researcher-made questionnaire was used to measure the awareness of citizenship duties. In this study, confirmatory factor analysis was used to evaluate the structural validity of the questionnaire. The reliability of the questionnaire

was obtained using Cronbach Alpha and Kuder Richardson code. Kuder Richardson's code for water consumption behavior was 0.71, Cronbach Alpha for religiosity was .0822. The sample was aware of 82.7% of citizenship duties. In the present study, SPSS 24 software was used for the statistical analysis of the data.

Discussion of Results and Conclusions

The findings of this study showed that both religiosity and citizenship duties had an effect on the water consumption behavior of married women. However, citizenship duties had a greater impact on water consumption behavior. Accordingly, religiosity as a traditional culture shaping the attitude of individuals has a significant and direct effect on the water consumption behavior of married women, during which by increasing the level of religiosity, women behave more economically in water consumption.

*Corresponding author

Copyright©2021, University of Isfahan. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>), which permits others to download this work and share it with others as long as they credit it, but they can't change it in any way or use it commercially.

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2020.124326.1591>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1399.9.4.4.3>

Based on the results, it can be said that religion as a meaningful system is effective in people's lives (Berger, 2016: 72). Along with religiosity is the awareness of the duties of citizenship that can affect the behavior of individuals as a modern system of meaning in the form of a citizen. The phenomenon of citizenship refers to the process in which the equalization of the rights and duties of citizenship of adults is realized in modern society. Because of this equalization that housewives strive for, it can be directly related to water consumption behavior. According to Marshall, the duties of citizenship are individualistic, but the duties are left to individuals as consumers, not actors (1969: 141). This means that housewives look at water consumption behavior as a task that is an individual dimension, and in return for their duty to others, they feel obligated to save water consumption behavior.

In addition, water consumption behavior has led housewives to pay more attention to citizenship duties. The results show that the awareness of civic duties by a factor of Standard beta of 0.355 has the greatest effect on water consumption behavior. This might show that religion creates a semantic system by which one finds a normative basis for one's behavior. Other concepts such as the awareness of citizenship rights can be effective as one of the components of people's attitudes in this regard.

Keywords: Consumption Behavior, Water, Awareness of Citizenship Duties.

References:

- Ahmadi, S. (2014) *Industrial sociology*. Tehran: Jameeshenasan Publication (in Persian).
- Ahmadi, S., & Zareei, G. (2017) A study of the effect of religiosity on attitude into water saving in yasouj. *The Journal of Social Development (Previously Human Development)*, (11), 195-210 (in Persian).
- Ahmadi, S., Mirfardi, A., & Zarei, G. (2013) An investigation of the relationship between responsibility and attitude towards saving water. *The Journal of Applied Sociology*, (2), 185-200 (in Persian).
- Ameli, S. (2004) Globalizations: Concepts and theories. *The Journal of Arghanoon*, (10), 1-58 (in Persian).
- Babaei, O., & Aligani, B. (2013) Spatial analysis of long duration droughts in iran. *The Journal of Physical Geography Research Quarterly*, 45 (3), 1-12 (in Persian).
- Berger, P. L. (1973) *The social reality of religion*. London: Harmondsworth.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1991) *The social construction of reality*. England: Penguin Books (in Persian).
- Chuvieco, E. (2012) Religious approaches to water management and environmental conservation. *The Journal of Water Policy*, (14), 9-20.
- Davari Ardakani, D. (2014) *About the west*. Tehran: Hermes Publication (in Persian).
- David, E. (2005) *The question environment*. New York: Routledge.
- Dehdari, T., & Dehdari, L. (2018) Applicability of theory of planned behavior for predicting water conservation behaviors among college students. *The Journal of Water and Wastewater*, (28), 30-38 (in Persian).
- Dehghan, H., & Poor Reza, N. (2016) Factors affecting the per capita water consumption of tehranian families. *The Journal of Socio-Culture Research Journal of Rahbord*, (19), 245-268 (in Persian).
- Durkheim, E. (2004) Religious feeling in the present age. *The Journal of Iranian Sociological*, 5, 201-207 (in Persian).
- Eslamian, S., & Tarkesh Esfahani, S. (2009) Challenges as a result of increasing pollutants due to reduced discharge of zayandeh rud river. *The Journal of Daneshnama*, (50), 68-87 (in Persian).
- Farahanifard, S., & Mohammadi, Y. (2009) Ethical foundations of the environment from the perspective of conventional economics and the quran. *The Journal of Qabast*, 53:179-208 (in Persian).
- Fateminia, S. & Haidari, S. (2008) factor related to citizenship commitment. *The Journal of Social Welfare Quarterly*, 10, 64-41 (in Persian).
- García-Sánchez, M., & Güereca, L. P. (2049) Environmental and social life cycle assessment of urban water systems: the case of mexico city. *The Journal of Science of The Total Environment*, 693, 1-16.
- Giddens, A. (2009) *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Glock, C., & Stark, R. (1965) *Religion and society in tension*. Chicago: Rand Macanally & Company.
- Gómez-Llanos, E., Durán-Barroso, P., & Robina-Ramírez, R. (2020) Analysis of consumer awareness of sustainable water consumption by the water footprint concept. *The Journal of Science of the Total Environment*, 721, 1-42.
- Hatami, A., & Norbakhsh, S. (2019) Semantic reconstruction of the water crisis in the east of isfahan based on grounded theory. *The Journal of Applied Sociology*, 30 (73), 123-142 (in Persian).
- Jahangiri, J., Ahsaeizadeh, A., & Mansoorian, M. K. (2010) Social, cultural and economic factors affecting water consumption patterns in shiraz, iran. *The Journal of Iranian Social Studies*, (4), 159-182 (in Persian).
- Kaiser, F. G., Wolfing, S., & Fuhrer, U. (1999) Environmental attitude and ecological behavior. *The Journal of Psychology*, (19), 1-19.

- Karami Ghahi, M. T., & Zadsar, Z. (2013) A study of religiosity and lifestyle (Women over 20 in Tehran). *The Journal of Woman in Culture Arts*, (5), 85-101 (in Persian).
- Leiserowitz, A. A. (2005) American risk perceptions: is climate change dangerous?. *The Journal of Risk Analysis*, 25 (6), 1433-1442.
- Lin, N. (1976) *Foundation of social research*. New York: McGraw Hill.
- Maleki, A., Salehi, S., & Karimi, L. (2014) A survey on relationship between new ecological paradigm and water consumption behavior. *The Journal of Water and Wastewater*, 25, 122-129 (in Persian).
- Marshall, T. H. (1964) *Class, citizenship, and social development*. New York: Doubleday & Company, Inc.
- Milfont, T. (2009) The effects of social desirability on self-reported environmental attitudes and ecological behavior. *The Journal of the Environmentalist*, (24), 263-269.
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1955) *Family socialization and interaction process*. Glenco: Free Press.
- Rathnayaka, K., Maheepala, S., Nawarathna, B., George, B., Malano, H., & Arora, M. (2014) Factors affecting the variability of household water use in Melbourne, Australia, resources. *The Journal of Conservation and Recycling*, (92), 85-94.
- Razaghi, E. (2002) *Familiarity with the Iranian Economy*. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Sariolghalam, M. (2003) Transformation of Iranian personality: The cornerstone of the country's development. *The Journal of Political and Economic Information*, (191), 12- 21 (in Persian).
- Sharepour, M. (2004) *Sociology of education*. Tehran: Samt Publication (in Persian).
- Shayegan, D. (2017) *New enchantment: Forty-piece identity and mobile thinking*. Tehran: Farzan Publication (in Persian).
- Shojaei Zand, A. (2015) *The Sociology of religion*. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Soroush, A. (2007) *Mystery, intellectualism, and religiosity*. Tehran: Serat Publication (in Persian).
- Sutton, P. W. (2018) *The environment: A sociological introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Weber, M. (1970) *The social psychology of the world religion*. London: Routledge.
- Wesley Schultz, P., Lynnette, L., & Dalrymple, N. J. (2000) A multinational perspective on the relation between judeo-christian religious beliefs and attitudes of environmental concern. *The Journal of Environment and Behavior*, 32 (4), 576-591.
- Zare Shahabadi, A., Hajizadeh, M., & Lotfalian, A. M. (2013) socio-cultural factors affecting energy consumption, patterns of households in Yazd. *The Journal of Energy Policy and Planning Research*, (3), 17-50 (in Persian).

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران
سال نهم، شماره پیاپی (۳۱)، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۹، ص ۷۷-۹۸
نوع مقاله: پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۶/۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۰

مطالعه جامعه‌شناختی رابطه دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی با رفتار مصرف آب (نمونه موردی: زنان متأهل بالای ۱۸ سال شهر اصفهان)

مریم مختاری^{id*}، دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران
mmokhtari@yu.ac.ir

بهروز رضایی، دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه

تربیت مدرس، ایران

Behroozre.socialogy@yahoo.com

چکیده

در سال‌های اخیر، جامعه‌شناسان در مواجهه با بحران آب، به رفتار مصرفی مربوط به آن به‌عنوان موضوعی جامعه‌شناختی توجه کرده‌اند؛ زیرا رفتار مصرفی، پدیده‌ای جمعی است که می‌تواند در ارتباط با سایر پدیده‌های اجتماعی دیگر رخ دهد؛ بنابراین، هدف پژوهش حاضر، مطالعه جامعه‌شناختی رابطه دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی با رفتار مصرف آب بود. در مبانی نظری از نظریه کایزر برای رفتار مصرف آب، از نظریه ماکس وبر و آموزه‌های قرآن برای دین‌داری و از نظریه حقوق شهروندی مارشال برای تکالیف شهروندی استفاده شده است. جامعه آماری آن، همه زنان متأهل شهر اصفهان و روش پژوهش، پیمایش است. نمونه آماری براساس جدول لین، ۴۰۰ نفر برآورد شد که داده‌های لازم به روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای و با استفاده از پرسش‌نامه محقق‌ساخته و استاندارد به دست آمد. میزان کودر ریچاردسون برای رفتار مصرف آب، ۰/۷۱۰ و میزان آلفای کرونباخ برای دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی به ترتیب، ۰/۸۲۲ و ۰/۸۱۴ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی پذیرفتنی پرسش‌نامه است. نتایج این پژوهش نشان داد به‌طور میانگین، ۲۶/۷ درصد پاسخگویان، بالای ۵۰ سال، ۵۹/۴ درصد، دارای تحصیلات دیپلم و کمتر از آن؛ ۶۸/۳ درصد، شاغل و ۲۶/۲ درصد، ساکن منطقه ۶ هستند. همچنین، نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد دین‌داری با ضریب همبستگی ۰/۰۰۹ با شدت بسیار کم، آگاهی از تکالیف شهروندی با ضریب همبستگی ۰/۴۰ با شدت نسبتاً متوسط، سن با همبستگی ۰/۲۷۰- با شدت نسبتاً ضعیف و مناطق مسکونی با مقدار ۵/۵۳ واریانس بر رفتار مصرف آب تأثیرگذار است. علاوه بر این، نتایج آزمون رگرسیون نشان داد از بین متغیرهای مستقل، متغیر آگاهی از تکالیف شهروندی با مقدار ضریب بتا استاندارد ۰/۳۵، تبیین‌کنندگی بیشتری نسبت به دین‌داری (۰/۰۴) برای رفتار مصرف آب دارد. با توجه به نتایج باید گفت عوامل فرهنگی همچون دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی، به‌عنوان دو عنصر متفاوت (سنتی و مدرن) تشکیل‌دهنده نگرش افراد بر رفتار مصرف آب تأثیرگذار است. این نتایج درباره زنان متأهل شهر اصفهان، به‌علت داشتن نقش تربیتی، بسیار مهم‌تر است؛ زیرا آنها هم از فرهنگ دینی متأثرند و هم از فرهنگ شهروندی. **واژه‌های کلیدی:** رفتار مصرف آب، آگاهی از تکالیف شهروندی

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۷۷۱۹۴۰۳۷

Copyright©2021, University of Isfahan. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>), which permits others to download this work and share it with others as long as they credit it, but they can't change it in any way or use it commercially.

 <http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2020.124326.1591>

 <https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1399.9.4.4.3>

مقدمه و بیان مسئله

موضوع پژوهش حاضر، رفتار مصرفی آب است. رفتار مصرف آب، رفتاری بوم‌شناسی است که نگرش زیست‌محیطی افراد را دربرمی‌گیرد (ساتن، ۱۳۹۷) که از عوامل محیطی، اجتماعی و فرهنگی تأثیر می‌پذیرد؛ بنابراین، پژوهش اجتماعی حاضر، ارتباط رفتار مصرف آب زنان متأهل با دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی را به‌عنوان عوامل فرهنگی تأثیرگذار بر ساخت ذهنی و نگرشی افراد مطالعه می‌کند.

رفتار مصرف آب، به‌خصوص مصرف آب خانگی به‌مثابه نگرش زیست‌محیطی باعث شده است آب به‌عنوان ماده‌ی حیات‌بخش زندگی با بحران جدی مواجه شود؛ به همین علت، بسیاری از پژوهش‌ها در سال‌های اخیر، این مشکل بین‌المللی را بررسی و راه‌حلی را برای خروج از آن ارائه کرده‌اند. برای اثبات این ادعا، که آب با خطر کمبود روبروست، به آمارهای جهانی و داخلی می‌توان مراجعه کرد. آمارهای جهانی نشان می‌دهد براساس برآوردها، بیشتر از ۲۵ درصد آب‌های زیرزمینی در اروپا بیشتر از حد مجاز آلوده‌اند (Giddens, 2009: 166). بیشتر از یک‌ونیم میلیارد نفر از دسترسی به آب سالم محروم هستند. سالانه، پنج میلیون نفر در سراسر جهان به‌علت استفاده از آب آلوده، جان خود را از دست می‌دهند (احمدی، ۱۳۹۳: ۱۹۶). همچنین، حداقل ۵۰ کشور جهان تا سال ۲۰۵۰ با کمبود آب شیرین مواجه می‌شوند که ایران نیز در ردیف همین کشورهاست (David, 2005: 97).

مشکل کم‌آبی در ایران به همان نسبت جهان با بحران روبرو بوده است. بارش باران در ایران، یک‌سوم میانگین جهانی است (رزاقی، ۱۳۸۱). سرانه مصرف آب خانگی در ایران، ۲۲۰ لیتر در روز است؛ در حالی که استاندارد آن در جهان فقط ۷۵ لیتر است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۲). این بحران در شهر اصفهان نیز دیده می‌شود. کاهش ۶۰ درصدی حجم ذخیره زاینده‌رود از یک‌سو و کاهش ۴۲ درصدی ورودی آب این رودخانه در

مقایسه با ورودی بلندمدت از سوی دیگر باعث شده است خروجی سد به‌شدت کاهش یابد و جریان زاینده‌رود به شهر اصفهان نرسد و این شهر از دیدار زنده‌رود محروم شود (اسلامیان و همکاران، ۱۳۸۸). دولت نیز با مدیریت غلط آب در اصفهان، که یک نمونه آن در انتقال آب به سایر استان‌ها دیده می‌شود، روند بحرانی کردن آب را تسریع بخشیده است؛ به‌گونه‌ای که این بحران باعث نارضایتی ساکنان اصفهان، به‌خصوص کشاورزان شده است (حاتمی و نوربخش، ۱۳۹۸).

رفتار مصرف آب در جامعه ما نشان می‌دهد مصرف سرانه خانگی در ایران، معادل ۷۵ تا ۱۵۰ لیتر در شبانه‌روز است (بابایی و علیجانی، ۱۳۹۲ به نقل از دهداری، ۱۳۹۶). در شهر اصفهان، رفتار مصرف آب براساس آمارنامه این شهر در سال ۹۸ نشان می‌دهد به‌طور متوسط، حدود ۸۰ درصد از مجموع مصارف آب مصرفی، مربوط به بخش خانگی است (شهرداری اصفهان، ۱۳۹۸). بین سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۹۵ میانگین مصرف ماهانه مشترکان خانگی در مناطق آبفای شهر اصفهان، برابر با ۱۵/۱ متر مکعب در ماه بوده است (سازمان آب منطقه‌ای اصفهان، ۱۳۹۸). علت انتخاب زنان خانه‌دار، به‌عنوان نمونه مورد مطالعه، نقش آنها در تربیت و اجتماعی کردن فرزندان است. همانگونه که در دیدگاه پارسونز مشاهده می‌شود، خانواده وظیفه اعطای هویت اجتماعی به فرزندان را دارد (Parsons and Bales, 1955).

با توجه به بحران کم‌آبی، هدف پژوهش حاضر این است که رفتار مصرف آب را در ارتباط با دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی بررسی کند تا به این پرسش پاسخ دهد که از بین دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی، کدام یک بیشترین تأثیر را بر رفتار مصرف آب دارد.

پیشینه پژوهش

جدول ۱- پیشینه پژوهش داخلی

Table 1- Internal literature review

پژوهشگران و سال پژوهش	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج
احمدی و زارعی (۱۳۹۶)	بررسی تأثیر دین‌داری بر گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب در بین شهروندان شهر یاسوج	پیمایش و پرسش‌نامه	دین‌داری بر میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، تأثیر معناداری دارد و به‌طور معناداری، تغییرات گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب را پیش‌بینی می‌کند. همچنین، نتایج پژوهش نشان می‌دهد بین متغیرهای جمعیتی با صرفه‌جویی در مصرف آب خانگی، ارتباط معناداری وجود ندارد.
دهقان و پوررضا کریم‌سرا (۱۳۹۵)	عوامل مؤثر بر سرانه مصرف آب خانواده‌های تهرانی	پیمایش و پرسش‌نامه	بین نگرش به مصرف بهینه آب و مسئولیت‌پذیری با سرانه مصرف آب خانواده، رابطه معناداری وجود دارد و همچنین، بین سایر متغیرها (اعتماد به شرکت آب و فاضلاب، آگاهی و دانش درباره مصرف آب، تبلیغات شرکت آبفا و اعتماد نهادی) با سرانه مصرف، رابطه معناداری وجود ندارد.
زارع شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۲)	بررسی تأثیر عوامل اجتماعی- فرهنگی بر الگوی مصرف انرژی بر روی ۳۸۳ نفر از خانوارهای شهر یزد	پیمایش و پرسش‌نامه	خانوارهای شهر یزد، الگوی مصرف انرژی مناسبی دارند. رسانه‌های بین‌المللی، تحصیلات و درآمد زیاد، تجرد، اعتقادات دینی ضعیف، و هنجارپذیری کم از عواملی است که تأثیر منفی بر الگوی مصرف انرژی داشته است.
احمدی و همکاران (۱۳۹۲)	بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری و گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب بین شهروندان بالای ۱۸ سال شهر یاسوج	پیمایش و پرسش‌نامه	نتایج توصیفی پژوهش نشان داد گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب در بین شهروندان، امیدوارکننده است. به‌علاوه، نتایج تحلیلی نشان داد مسئولیت‌پذیری، بر گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، تأثیر معناداری دارد و ۳۵ درصد واریانس آن را تبیین می‌کند. نتایج تحلیلی پژوهش نشان داد بین متغیرهای جمعیتی با گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب خانگی، ارتباط معناداری وجود ندارد. براساس نتایج، با افزایش مسئولیت‌پذیری در بین شهروندان، گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب افزایش می‌یابد.
لهسایی‌زاده و همکاران (۱۳۸۲)	عوامل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر الگوی مصرف آب در میان نهصد نفر از زنان خانوار شهر شیراز	پیمایش و پرسش‌نامه	براساس نتایج این پژوهش، درآمد خانوار، نوع و مشخصات فیزیکی مسکن، وسایل آبی زندگی، اشتغال پاسنخگو، بُعد خانوار، نوع شغل پاسنخگو، مدت نبودن در خانه، آگاهی پاسنخگو و عادات‌های خاص بر الگوی مصرف آب اثرگذار بوده است.

جدول ۲- پیشینه پژوهش خارجی

Table 2- Foreign literature review

پژوهشگران و سال پژوهش	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج
گومز-لانیوس ^۱ و همکاران (2020)	تجزیه و تحلیل آگاهی مصرف‌کننده از مصرف پایدار آب با مفهوم اثر آب در منطقه خودمختار اکسترمادورا ^۲ اسپانیا	پیمایش و پرسش‌نامه	این پژوهش نشان می‌دهد مصرف آب از خدمات مصرف آب، مصرف آب غیرمستقیم خانگی و مصرف مستقیم آب داخلی تأثیر می‌گیرد. همچنین، الگوی فعال‌سازی هنجار و یا مسئولیت‌پذیری در بهبود مصرف آب نقش دارد.
گارسیا سانچز ^۳ و پاتریشیا گورکا ^۴ (2019)	ارزیابی چرخه زندگی محیطی و اجتماعی سیستم‌های آب شهری (مطالعه موردی: شهر مکزیکوسیتی)	تحلیل ثانویه، ارزیابی و تفسیر	در این پژوهش، ارزیابی چرخه زیست‌محیطی و اجتماعی مطابق سازمان بین‌المللی استانداردسازی ^۵ انجام شده است. سیستم‌های آب، دربردارنده رفتار مصرف آب، حمل‌ونقل، توزیع، جمع‌آوری فاضلاب و تصفیه فاضلاب است. نتایج چرخه زندگی محیطی و اجتماعی سیستم‌های آب نشان می‌دهد فرایندهای رفتار مصرف آب، حمل‌ونقل و توزیع برای تولید از عوامل مؤثر تأثیرات زیست‌محیطی است و از بین عوامل زیست‌محیطی آب آشامیدنی، ۸۳/۹ درصد از تأثیرات زیست‌محیطی را به خود اختصاص داده است.
راتانیاکا ^۶ و همکاران (2014)	عنوان عوامل مؤثر بر تنوع مصرف آب خانگی (مورد مطالعه: شهر ملبورن استرالیا)	پیمایش به روش طولی پرسش‌نامه	آنها در مطالعه خود با بررسی ۸۳۷ خانوار و جمع‌آوری داده‌ها از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۱ و بررسی ویژگی‌های خانه‌های مسکونی، عوامل کلیدی مؤثر بر مصرف آب خانگی را با استفاده از تحلیل رگرسیون شناسایی کرده‌اند. آنها متغیرهایی مانند نوع‌شناسی خانه‌ها، حضور کودکان زیر ۱۲ سال، حضور کودکان بین ۱۲ تا ۱۸ سال، نوع خانه (ویلا، آپارتمانی و یا اجاره‌ای) و نوع کولر مورد استفاده در خانه‌ها (کولر آبی یا کولر گازی) را بررسی کردند. یافته‌های این پژوهش نشان داد همه متغیرهای مذکور به‌جز حضور کودکان بین سنین ۱۲ تا ۱۸ سال، اجاره و سکونت به‌عنوان متغیرهایی شناخته شده‌اند که به تغییر در مصرف آب خانگی در ملبورن کمک می‌کند. همچنین، این مطالعه نشان می‌دهد اندازه خانوار، نوع‌شناسی سکونت، راندمان لوازم خانگی، حضور کودکان زیر ۱۲ سال، وجود استخر و ماشین ظرفشویی، متغیرهای آماری مهمی است که تغییر در میزان مصرف آب را در بین خانوارها توضیح می‌دهد.
لیسروایتس ^۷ (2005)	درک ریسک امریکایی: آیا تغییرات آب‌وهوایی خطرناک است؟	پیمایش و پرسش‌نامه از نوع پستی	نتایج این پژوهش ملی نشان داد امریکایی‌ها تغییر آب‌وهوا را به‌عنوان خطری متوسط درک می‌کنند که به‌طور عمده بر مردم و مکان‌های دور از نظر جغرافیایی و زمانی تأثیر می‌گذارد. نتیجه نهایی این بود که سفیدپوست‌ها، مردها، محافظه‌کارها، دین‌دارها و ضد مساوات‌خواه‌ها، مجموعه مشخصی از عقاید منفی درباره اهمیت خطر تغییر آب‌وهوا دارند.

¹ Gómez-Llanos² Extremadura³ García-Sánchez⁴ Patricia Güereca⁵ International Organization for Standardization⁶ Rathnayaka⁷ Leiserowitz

نگرش به دغدغه زیست‌محیطی اشاره دارد و ۲- نگرش به رفتار بوم‌شناسی. مطابق این دو نوع نگرش، رفتار مصرف آب، نوعی از رفتار بوم‌شناسی تلقی می‌شود که در پژوهش حاضر، بیشتر مربوط به مصرف آب خانگی است که به معنای میزان آبی است که خانوار در بخش‌های مختلف خانه مصرف می‌کنند؛ اما آنچه بر رفتار مصرف آب افراد، تأثیرگذار است، از عواملی همچون محیط فیزیکی، فرهنگی، اجتماعی و عوامل جامعه‌شناختی متأثر است (Milfont, 2009). بر همین اساس، عوامل فرهنگی همچون دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی در ارتباط با رفتار مصرف آب مطالعه شده است.

بررسی آثار متفکرانی که به ۳ وجهی بودن فرهنگ قائل هستند (سروش، ۱۳۸۶؛ داوری اردکانی، ۱۳۷۹؛ شایگان، ۱۳۷۰ و سریع‌القلم، ۱۳۸۲)، نشان می‌دهد جامعه ایرانی، ۳ فرهنگ مختلف دارد. این ۳ فرهنگ، شامل فرهنگ ایرانی (ملی‌گرایانه)، فرهنگ اسلامی و فرهنگ غربی است. این ماهیت سه‌گانه در جوه مختلف زندگی فرد ایرانی، تأثیرگذار بوده است. فرهنگ ایرانی در فرهنگ باستانی ایرانیان ریشه دارد که وجه ملی‌گرایانه را دربرمی‌گیرد. فرهنگ اسلامی مربوط به بخش سنتی جامعه ایران است که از دین‌داری به‌عنوان یکی از عوامل فرهنگ‌ساز آن می‌توان یاد کرد؛ اما در مقابل فرهنگ سنتی، فرهنگ مدرن غربی قرار دارد که تکالیف شهروندی (حقوق شهروندی)، یکی از ابعاد مهم آن است که بر جامعه ایران اثرگذار است. با توجه به هدف این پژوهش فقط به دو بُعد فرهنگ، یعنی دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی در ارتباط با رفتار مصرف آب توجه شده است.

در بخش فرهنگ اسلامی، سروش معتقد است دین، منشأ فرهنگ‌سازی است و در تمام شئون فردی، اجتماعی و تاریخی حضور دارد (سروش، ۱۳۸۶). یکی از فرهنگ‌سازی‌های دین اسلام، فرهنگ مصرف و صرفه‌جویی است که در قرآن و احادیث مطرح شده است. در نگاه اسلام، اموال، امانت خداوند در دست مردم است، اسراف و تبذیر جایی ندارد و مصرف بیش از حد، امری مذموم و ناروا به شمار می‌آید. در

به‌طور خلاصه، براساس اطلاعات جدول‌های شماره ۱ و ۲، مهم‌ترین دستاوردهای پژوهش‌های مذکور، نشان‌دادن این موضوع است که مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر مصرف آب، مسئولیت‌پذیری و دین‌داری است که در کنار آن، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، از جمله میزان درآمد افراد، بُعد خانوار و تحصیلات مطرح شد؛ اما آنچه در پژوهش‌های پیشین دیده می‌شد، نبود مبنایی مقایسه‌ای برای مطالعه مصرف آب بود. در این پژوهش، رفتار مصرف آب در معرض دو نوع نگرش سنتی و مدرن، یعنی دین‌داری و تکالیف شهروندی قرار گرفته است. این عامل سبب شده است معضل نبود مبنای مقایسه‌ای تا حدی حل شود. براساس دیدگاه برساخت‌گرایی^۱، دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی، مانند دو فرهنگ متفاوت است که نگرش‌های افراد را تشکیل می‌دهد. درنهایت، این دو نوع فرهنگ، که عناصر سازنده ذهنیات افراد است، نوع خاصی از رفتار را برمی‌سازد (برگر و لاکمن، ۱۳۹۵)، که رفتار مصرف آب، همان واقعیت برساخته‌ای است که در رویکرد سازه‌گرایی از آن صحبت شد. پژوهش حاضر، علاوه بر داشتن مبنای مقایسه، تمایز دیگری نسبت به مطالعات پیشین دارد، که در جدول شماره ۲ و ۳ آورده شد و آن این است که درباره رفتار مصرف آب زنان متأهل انجام شده است. زنان با توجه به نقش تربیتی و خانه‌داری، بیشتر از دیگر افراد خانواده با مصرف آب درگیر هستند و از این لحاظ، مبنای بهتری برای رفتار مصرف آب قلمداد می‌شوند.

مبنای نظری پژوهش

رفتار مصرف آب، نگرشی بوم‌شناسی محسوب می‌شود که در نسبت با محیط زیست، معنا پیدا می‌کند. در این باره، کایزر^۲ و همکاران در سال ۱۹۹۹ (به نقل از ملکی و همکاران، ۱۳۹۳) معتقد بودند دو نوع نگرش زیست‌محیطی برای پیش‌بینی رفتار بوم‌شناسی وجود دارد: ۱- نگرش به محیط زیست: این نوع

¹ Constructivism

² Kaiser

موضوع را بررسی کرده‌اند. بخشی از این نظریه‌ها فقط به حقوق شهروندی، بخشی از آنها بیشتر بر تکالیف شهروندی و بخشی نیز به موضوعات خاص شهروندی، مانند شهروندی جنسیتی، شهروندی چندفرهنگی و ... توجه کرده‌اند.

در حیطه حقوق شهروندی، چهار گونه حق و در بحث تکالیف نیز چهار گونه تکلیف و وظیفه دیده می‌شود. ابعاد حقوق شهروندی، حقوق اجتماعی و مدنی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و ابعاد تکالیف شهروندی، دربردارنده تکالیف اجتماعی و مدنی، سیاسی، اقتصادی و تکالیف فرهنگی است. از نظر مارشال،^۱ حقوق شهروندی با تکالیف شهروندی برابری می‌کند؛ به گونه‌ای که وی ابعادی را که برای حقوق شهروندی نام می‌برد، برای تکالیف شهروندی نیز برمی‌شمارد. به اعتقاد او، بین حقوق شهروندی و تکالیف شهروندی باید نوعی تعادل وجود داشته باشد (شارع‌پور، ۱۳۹۴: ۳۲۲). وی درباره حقوق شهروندی به ۳ نوع حق و تکالیف اشاره می‌کند که این حقوق در طول ۳ قرن شکل گرفته است: ۱. حقوق مدنی: نخستین حقی است که در جامعه به وجود آمده است و عبارت از حقی است که امکان تملک دارایی‌ها، التزام به قراردادها، آزادی‌های حزبی و آزادی فکر و اندیشه را فراهم می‌کند؛ ۲. حقوق سیاسی: حقوقی که امکان مشارکت مردم را در تصمیم‌های عمومی کشور با تشکیل احزاب سیاسی و برگزاری انتخابات فراهم می‌کند و ۳. حقوق اجتماعی: حقوقی است که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌های آسیب‌پذیر را به منظر ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آنها فراهم می‌آورد (عاملی، ۱۳۸۳: ۵۸). مارشال، تعهد را جزء ضروری و جدانشدنی شهروندی برمی‌شمارد و به‌زعم او، شهروندی نیازمند احساس مستقیم عضویت اجتماعی براساس وفاداری به مدنیتی است که دارایی‌ای عمومی محسوب می‌شود؛ بنابراین، تعهد شهروندی، یکی از ارکان اصلی شهروندی و مؤثر بر حقوق شهروندی در هر جامعه است (فاطمی‌نیا و حیدری، ۱۳۸۷: ۴۳).

براساس نظریه مارشال، افراد به‌مثابه شهروند و عضوی از

این باره، قرآن کریم در سوره اعراف (آیه ۳۱) می‌فرماید: «بخورید و بیاشامید؛ ولی اسراف مکنید که خداوند، اسراف‌کنندگان را دوست نمی‌دارد».

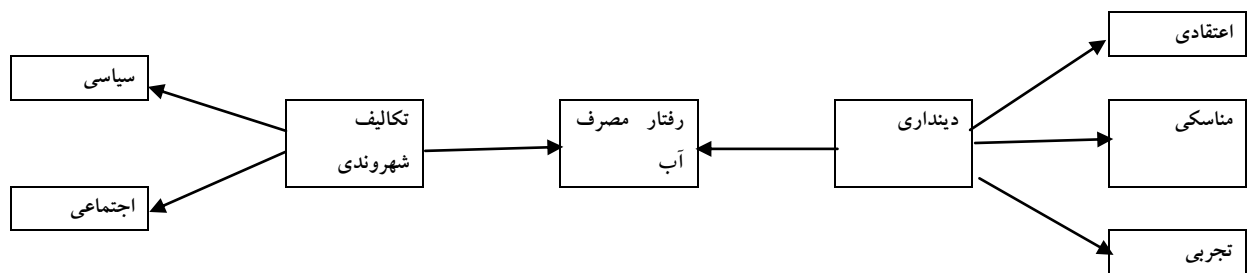
علی‌رغم آموزه‌های دین اسلام و قرآن درباره مصرف، گفتنی است پیشینه مطالعه تأثیر مذهب بر مصرف از نگاه جامعه‌شناختی به ماکس وبر برمی‌گردد که پارسایی پروتستان‌ها و پرهیز از مصرف را آن عاملی می‌دانست که علاوه بر دانش فنی، موجب انباشت سرمایه در اروپا شد (فراهانی‌فرد و محمدی، ۱۳۸۸). وبر دین را مهم‌ترین عنصر ساخت ذهنی افراد می‌داند که درنهایت، به کنش وی جهت می‌دهد. دیدگاه وبر را اینگونه می‌توان بیان کرد که بشر بر مبنای شیوه تفکر خود، جامعه خود را می‌سازد و دین از مهم‌ترین مؤلفه‌های شکل‌دهنده شیوه تفکر است (کرمی قهی و زادسر، ۱۳۹۲). در عصر مدرن، مصرف‌گرایی، عاملی است که بسیاری از افراد، هویت خود را براساس آن مشخص می‌کنند (Schultz and Dalrymple, 2000). این عامل سبب به خطر انداختن محیط زیست و منابع حیاتی آن از جمله آب می‌شود؛ اما وبر (1970)، معتقد است هنوز مواعظ دینی، بسیاری از مردم را در سراسر جهان با علل محکم و الگوهای برانگیزاننده، به محدودکردن امیال مصرفی ترغیب می‌کنند؛ زیرا طبیعت در مذاهب بزرگ جهان، چیزی است که باید از آن مراقبت کرد؛ نه چیزی که باید بی‌رحمانه استثمار شود.

به‌طور کلی، مطابق نظر ماکس وبر و تأکید اسلام و قرآن بر صرفه‌جویی نتیجه گرفته می‌شود که دین‌داری به معنای داشتن التزام دینی (شجاعی‌زند، ۱۳۹۴)، در بُعد اعتقادی (آن چیزی که انتظار می‌رود، پیروان یک دین بدان اعتقاد داشته باشند)، مناسکی (شامل اعمال دینی مشخص، نظیر عبادت‌های فردی، نماز، روزه، صدقه و...) و تجربی (این بُعد با تجربیات و درون فرد دین‌دار مرتبط است) (Glock and Stark, 1965: 2-19)، با رفتار مصرف‌آب در ارتباط است.

رویکرد دیگری که از زاویه مسئولیت مدنی و نه با اتصال به دین، رفتارهای شهروندان را نظریه‌پردازی می‌کند، نظریه‌های شهروندی است. نظریه‌های حوزه شهروندی، ابعاد گوناگون این

¹ Marshall

و بر درباره دین‌داری و با توجه به ۳ بُعد تجربی، مناسبی و اعتقادی، به‌عنوان یک نظام معنابخشی به انسان دینی که با پرهیز از اسراف و قناعت‌ورزی به‌مثابه رفتار مصرف آب در ارتباط است و درنهایت، نظریه مارشال مبنی بر تکالیف شهروندی که دو بُعد سیاسی و اجتماعی دارد و با رفتار مصرف آب به‌مثابه حقی همگانی در رابطه است؛ بنابراین، مدل تحلیلی پژوهش حاضر به شرح ذیل ترسیم شده است:

شکل ۱- نمودار الگوی مفهومی پژوهش

Fig 1- Conceptual diagram of research model

پژوهش، زنان متأهل شهر اصفهان است که براساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، تعداد این افراد، ۶۱۹۰۹۱ نفر بوده است. برای نمونه‌گیری از جدول لین^۱ (۱۹۷۶) و خطای ۴ درصد استفاده شد که براساس آن، ۳۸۴ نفر نمونه برای انجام‌دادن پژوهش انتخاب برگزیده شدند. برای انجام‌دادن دقیق‌تر پژوهش، ۴۰۰ پرسش‌نامه توزیع و از این میان، تعداد ۳۸۲ پرسش‌نامه تحویل گرفته شد. از آنجا که جامعه آماری این پژوهش، یک شهر است، نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای به کار رفت. با این شیوه در آغاز، شهر اصفهان از نظر اقتصادی به ۳ منطقه بالا، متوسط و پایین تقسیم و سپس از بین آنها مناطقی به روش تصادفی انتخاب شد؛ به این ترتیب که ابتدا از میان مناطق پانزده‌گانه، ۵ منطقه شامل مناطق ۱، ۳، ۴، ۶ و ۱۲ با توجه به موقعیت اقتصادی بالا، متوسط و پایین برگزیده شد. در مرحله دوم، جمعیت خانوار هر منطقه به دست آمد و پس از آن، ۳ خیابان اصلی در هر منطقه به‌صورت تصادفی انتخاب و درنهایت،

جامعه مدنی، خود را مکلف می‌دانند که در مصرف آب به‌عنوان دارایی‌ای عمومی، رفتاری مطلوب و صرفه‌جویانه داشته باشند؛ به همین علت، گفتنی است آگاهی از تکالیف شهروندی در ابعاد سیاسی و اجتماعی با رفتار مصرف آب در ارتباط است. به این ترتیب، چارچوب نظری پژوهش حاضر براساس نظریه‌های ذیل شکل گرفته است: نظریه نگرش زیست‌محیطی کایزر درباره رفتار مصرف آب؛ نظریه ماکس

براساس مدل تحلیلی پژوهش، فرضیات ذیل مطرح می‌شود:

۱. بین میزان دین‌داری و رفتار مصرف آب زنان متأهل در شهر اصفهان، رابطه معناداری وجود دارد.
۲. بین میزان تکالیف شهروندی و رفتار مصرف آب زنان متأهل در شهر اصفهان، رابطه معناداری وجود دارد.
۳. رفتار مصرف آب برحسب متغیرهای زمینه‌ای (سن، وضعیت تحصیل، وضعیت اشتغال و منطقه محل سکونت)، تفاوت معنادار دارد.

روش پژوهش

این پژوهش به روش کمی و از نوع پیمایشی است. تکنیک اصلی استفاده‌شده در مرحله جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق‌ساخته و استانداردشده است که مجموعه‌ای از پرسش‌ها (گویه‌ها) را دربردارد که پاسخ‌دهنده با ملاحظه آنها، پاسخ لازم را با توجه به گزینه‌های مدنظر ارائه می‌دهد. جامعه آماری این

^۱ Lin

(شامل التزام به پرداختن عوارض و مالیات و پاکیزگی و نظافت شهری و...) در قالب طیف لیکرت طراحی شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش، روش‌های آمار توصیفی (جدول، درصد، میانگین و فراوانی) و آمار استنباطی (همبستگی پیرسون، آزمون F، رگرسیون، آزمون دوربین و اتسون و تحلیل عامل واریانس یا VIF) به کار رفت. همه تجزیه و تحلیل‌ها با استفاده از نسخه ۲۲ نرم‌افزار اسپ‌اس‌اس (SPSS) انجام شد. همچنین، در پژوهش حاضر برای تعیین اعتبار^۳، تحلیل عاملی تأییدی به کار رفت. برای تعیین پایایی^۴ این پژوهش از ۵۰ نفر در دو منطقه متفاوت، پیش‌آزمون گرفته شد که برای پرسش‌نامه‌هایی که گویه‌های آن به صورت طیف لیکرت طراحی شد، هماهنگی درونی ابزار به روش آلفای کرونباخ^۵ و برای پرسش‌نامه‌هایی که به روش اسمی/ دوگویه‌ای طراحی شد، ضریب کودر ریچاردسون^۶ به کار رفت که نتایج آن در جدول شماره ۳ آورده شده است.

از هر خیابان نیز به طور تصادفی، چند بلوک برای توزیع پرسش‌نامه برگزیده شد.

در این پژوهش، متغیر وابسته، رفتار مصرف آب است که با پرسش‌نامه محقق‌ساخته سنجیده شده است. این پرسش‌نامه به صورت اسمی/ دوگویه‌ای (بله/ خیر) است که ۱۶ گویه، شامل بستن شیر آب در حین ظرف شستن، مسواک زدن، شامپو زدن، شستن دست‌ها و تذکر از سوی دیگران برای صرفه‌جویی در آب و ... دارد. برای سنجش میزان دین‌داری، به عنوان یکی از متغیرهای مستقل پژوهش، از پرسش‌نامه گلاک و استارک^۱ (1965) در قالب طیف لیکرت^۲ استفاده شده است که ابعاد مختلف دین‌داری (شامل بُعد اعتقادی، تجربی، مناسکی و پیامدی) را می‌سنجد. در پژوهش حاضر، در این پرسش‌نامه از ۳ بُعد اعتقادی، تجربی و مناسکی استفاده شده است که در ادامه، جزئیات آن بررسی می‌شود. برای سنجش بُعد اعتقادی، یعنی باورهایی که انتظار می‌رود مؤمنان به آنها اعتقاد داشته باشند، از شاخص‌هایی مانند وجود خداوند، وجود شیطان و وجود قیامت استفاده و با ۷ گویه سنجیده شد. بُعد تجربی به درک و آگاهی مستقیم از واقعیت غایی و عواطف و احساسات دینی برمی‌گردد. برای این بُعد، شاخص‌هایی مانند احساس دوری و نزدیکی به خداوند، احساس توبه و دوری از گناه در نظر گرفته شده است. این متغیر با ۶ گویه سنجیده شد. بُعد مناسکی، شامل اعمال دینی خاصی است که پیروان یک دین انجام می‌دهند. این بُعد در بردارنده شاخص‌هایی مانند روزه گرفتن، نماز خواندن و حضور در مساجد است. این متغیر با ۵ گویه سنجیده شد. همچنین، ابزار پژوهش برای سنجش آگاهی از تکالیف شهروندی، یکی دیگر از متغیرهای مستقل، پرسش‌نامه محقق‌ساخته است که ۱۱ گویه دارد. این پرسش‌نامه با دو بُعد سیاسی (مشارکت در فرایندهای دموکراتیک شامل حق رأی، شرکت در انتخابات و آزادی اطلاعات و ...) و اجتماعی

³ Validity

⁴ Reliability

⁵ Cronbach Alpha

⁶ Kuder- Richardson

¹ Glock and Stork

² Likert Scale

جدول ۳- نتایج آزمون کرونباخ، KMO و بارتلت

Table 3 - Cronbach's, KMO and Bartlett test results

متغیر/ مؤلفه	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ	KMO	آزمون بارتلت	درجه آزادی	سطح معناداری
دین‌داری	۱۸	۰/۸۲۲	۰/۹۳۲	۳۰۷۳/۷۹۸	۱۵۳	۰/۰۰۰
آگاهی از تکالیف شهروندی	۱۱	۰/۸۲۷	۰/۸۲۷	۷۰۶/۹۴۱	۴۵	۰/۰۰۰

یافته‌های توصیفی پژوهش

جدول ۴- ویژگی جمعیت‌شناختی پاسخگویان

Table 2 - Demographic characteristics of participants

متغیرها	مقوله‌ها	فراوانی	درصد
گروه سنی	۱۸-۲۹	۱۰۰	۲۶/۲
	۳۰-۳۹	۸۷	۲۲/۸
	۴۰-۴۹	۹۳	۲۴/۳
	۵۰ و بالاتر	۱۰۲	۲۶/۷
تحصیلات	دیپلم و کمتر از	۲۲۷	۵۹/۴
	دیپلم	۶۶	۱۷/۳
	فوق دیپلم	۶۸	۱۷/۸
	لیسانس و فوق لیسانس و بالاتر	۲۱	۵/۵
وضعیت اشتغال	شاغل	۱۲۱	۳۱/۷
	خانه‌دار	۲۶۱	۶۸/۳
منطقه محل سکونت	منطقه ۱	۷۵	۱۹/۶
	منطقه ۳	۵۷	۱۴/۹
منطقه ۴	منطقه ۴	۷۹	۲۰/۷
	منطقه ۶	۱۰۰	۲۶/۲
	منطقه ۱۲	۷۱	۱۸/۶

براساس یافته‌های توصیفی پژوهش، که در جدول شماره ۴ منعکس شده است، میانگین سن پاسخگویان، ۴۰ سال است و بیشتر پاسخگویان در گروه سنی ۵۰ سال به بالا قرار دارند.

براساس نتایج جدول شماره ۳، مقدار آلفای کرونباخ برای متغیر دین‌داری، برابر با ۰/۸۲۲ و برای متغیر آگاهی از تکالیف شهروندی، برابر با ۰/۸۲۷ به دست آمد. این ارقام با توجه به بالاتر بودن از ۰/۷، نشان می‌دهد متغیرهای دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی، پایایی مطلوبی دارد. همچنین، برای آزمون پایایی متغیر رفتار مصرف آب با توجه به اینکه متغیری اسمی و دوگویه‌ای است، از ضریب کودر ریچاردسون استفاده شده است که این مقدار، ۰/۷۱۰ به دست آمد و نشان داد متغیر رفتار مصرف آب، پایایی خوبی دارد. نتایج آزمون KMO^۱ برای دین‌داری، ۰/۹۳۲ و برای آگاهی از تکالیف شهروندی، ۰/۸۲۷ است که نشان‌دهنده کفایت اندازه نمونه برای انجام دادن تحلیل عاملی تأییدی است. همچنین، مقدار آزمون بارتلت، ۳۰۷۳/۷۹۸ برای متغیر دین‌داری و برای متغیر آگاهی از تکالیف شهروندی، ۷۰۶/۹۴۱ در سطح خطای ۰/۰۵ به دست آمده است. سطح معناداری این آزمون برای هر دو متغیر یادشده، برابر با صفر و کمتر از ۰/۰۵ است که نشان می‌دهد ساختار داده‌ها برای انجام دادن تحلیل عاملی تأییدی، مناسب است. ضریب تبیین برای ابعاد متغیر دین‌داری به این صورت بود که بُعد اعتقادی، ۴۱/۳؛ بُعد تجربی، ۸/۲ و بُعد مناسکی، ۷/۱ واریانس متغیر دین‌داری را تبیین کرد. این نتیجه برای متغیر آگاهی از تکالیف شهروندی به این صورت بود که بُعد اجتماعی، ۳۲/۱۷ و بُعد سیاسی، ۱۳/۲۸ درصد واریانس این متغیر را تبیین کرد.

^۱ Kaiser- Mayer- Oklin measure of sampling

بیشتر پاسخگویان، مدرک تحصیلی دیپلم دارند. وضعیت اشتغال نشان می‌دهد بیشتر پاسخگویان، خانه‌دار هستند و درنهایت، منطقه ۶، بیشترین فراوانی پاسخگویان را داشته است.

جدول ۵- فراوانی و میانگین سنجۀ دین‌داری به تفکیک ابعاد دین‌داری

Table 5 - Frequency and average of religiosity item by dimensions of religiosity

متغیر / مؤلفه	قوی %	متوسط %	ضعیف %	میانگین	انحراف استاندارد
دین‌داری کلی	۱/۳	۸۰/۴	۱۸/۳	۱/۸۳	۰/۴۱
بُعد اعتقادی	۲۲/۸	۶۷/۵	۹/۷	۲/۱۳	۰/۵۵
بُعد عاطفی	۰/۳	۵۶/۳	۴۳/۵	۱/۵۶	۰/۵۰
بُعد مناسکی	۱۴/۱	۲۶/۴	۵۹/۴	۱/۵۴	۰/۷۲

ابعاد بود و بعد از آن، بُعد عواطف دینی قرار داشت. در دو بُعد، تقریباً همه پاسخگویان یا در گروه متوسط (۶۷/۵) و یا در گروه بالا (۲۲/۸) برای اعتقادات دینی و ۵۶/۳ درصد برای عواطف دینی قرار داشتند. در مقایسه با میانگین ابعاد اعتقادی و عاطفی به ترتیب، ۲/۱۳ و ۱/۵۶ بُعد مناسکی با میانگین ۱/۵۴، کمترین التزام را به خود اختصاص داد.

براساس شواهد تجربی برآمده از یافته‌های جدول مذکور، فراوانی نمرات دین‌داری کلی نشان می‌دهد زنان متأهل حاضر در این نمونه در مجموع، گرایش‌ها و علایق دینی متوسطی دارند؛ در حالی که نمرات دین‌داری گروه کوچکی (۱/۳) درصد) زیاد بود، نمرات ۱۸/۳ درصد، کم بود و نیمی از نمونه، نمرات متوسط داشتند. همچنین، بررسی‌ها نشان داد التزام پاسخگویان در بُعد اعتقادات دینی، محکم‌تر از سایر

جدول ۶- فراوانی و میانگین سنجۀ آگاهی از تکالیف شهروندی به تفکیک ابعاد آگاهی از تکالیف شهروندی

Table 6 - Frequency and average of awareness of citizenship duties by dimensions of awareness of citizenship duties

متغیر / مؤلفه	قوی %	متوسط %	ضعیف %	میانگین	انحراف استاندارد
آگاهی از تکالیف شهروندی کلی	۱۳/۱	۷۱/۷	۱۵/۲	۱/۹۷	۰/۵۳
بُعد سیاسی	۰/۳	۴۹/۵	۵۰/۳	۱/۵	۰/۵۰

داشتند و فقط گروه کوچکی (۲/۱)، نمره پایین و نمرات ۱۴/۹ درصد متوسط داشتند در بُعد سیاسی، گروه عمده‌ای از زنان متأهل (۵۰/۳ درصد)، التزام کمتری داشتند و ۴۹/۵ درصد، نمره متوسط و فقط گروه کوچکی (۰/۳ درصد)، نمره بالایی کسب کردند.

براساس داده‌های موجود در جدول شماره ۶، آگاهی از تکالیف شهروندی زنان متأهل، متوسط (۷۱/۷ درصد) است. در ابعاد آگاهی از تکالیف شهروندی، پاسخگویان با میانگین ۲/۸، بیشترین اهتمام را به بُعد آگاهی از تکالیف شهروندی نشان دادند و پس از آن، بُعد سیاسی با میانگین ۱/۵ قرار داشت. ۸۳ درصد پاسخگویان در بعد اجتماعی، نمره بالایی

جدول ۷- فراوانی و میانگین سنجۀ رفتار مصرف آب

Table 7 - Frequency and average of water consumption behavior

متغیر / مؤلفه	قوی %	متوسط %	ضعیف %	میانگین	انحراف استاندارد
رفتار مصرف آب	۱۱/۸	۴۰/۳	۴۷/۹	۱/۶۸	۰/۶۸

یافته‌های استنباطی

در این قسمت، یافته‌های استنباطی در قالب بررسی فرضیه‌ها گزارش شده است. فرضیه اول: بین میزان دین‌داری و میزان رفتار مصرف آب زنان متأهل در شهر اصفهان، رابطه وجود دارد.

بر مبنای شواهد تجربی موجود در جدول شماره ۷، ۴۷/۹ درصد زنان متأهل شهر اصفهان، رفتار مصرف آب ضعیفی داشتند. عمده پاسخگویان (۴۰/۳ درصد)، رفتار مصرف آب متوسطی را از خود نشان دادند و فقط گروه کوچکی از آنها (۱۱/۸ درصد) در مصرف آب، رفتار بهینه‌تری اعمال کرده بودند.

جدول ۸- ماتریس همبستگی پیرسون بین دین‌داری و رفتار مصرف آب

Table 8- Pearson correlation matrix between non-religion and water consumption behavior

متغیر	فراوانی	ضریب همبستگی	سطح معناداری
رفتار مصرف آب میزان دین‌داری	۳۸۲	-۰/۰۴۹	۰/۳۴

افراد هرچه دین‌دارتر باشند، در رفتار مصرف آب ایشان تأثیری نمی‌گذارد؛ اما به این علت که یافته جدول شماره ۶ با نتایج پژوهش‌های دیگر متفاوت بوده است، اثر سن روی رابطه دین‌داری و رفتار مصرف آب کنترل شد که نتایج آن در جدول شماره ۸ دیده می‌شود.

بر اساس جدول شماره ۸، سطح معناداری، ۰/۳۴ است. این مقدار به علت آنکه بالاتر از ۰/۰۵ است، نشان می‌دهد هیچ رابطه معناداری بین میزان دین‌داری و رفتار مصرف آب وجود ندارد؛ به عبارتی، در نمونه این پژوهش، فرض ارتباط بین دین‌داری و رفتار مصرف آب زنان متأهل رد می‌شود؛ یعنی

جدول ۹- ماتریس همبستگی جزئی بین دین‌داری و رفتار مصرف آب با متغیر کنترل‌شده سن

Table 9- Partial correlation matrix between religiosity and water consumption behavior with the controlled variable of age

متغیر کنترل‌شده	متغیر	فراوانی	ضریب همبستگی	سطح معناداری
سن	رفتار مصرف آب میزان دین‌داری	۳۸۲	۰/۰۰۹	۰/۰۴۴

آنکه اثر سن کنترل شود؛ بنابراین، میزان دین‌داری با رفتار مصرف آب، رابطه معنادار و نسبتاً ضعیف در سطح ۹۵ درصد دارد؛ به این صورت که زنان متأهل هرچه دین‌دارتر باشند، به

در جدول شماره ۹، با توجه به سطح معناداری ۰/۰۴۴، فرضیه پژوهش مبنی بر داشتن رابطه معنادار بین میزان دین‌داری و رفتار مصرف آب تأیید می‌شود؛ اما مشروط بر

همان میزان در مصرف آب نیز صرفه‌جو تر هستند. میزان رفتار مصرف آب زنان متأهل شهر اصفهان، رابطه فرضیه دوم: بین میزان آگاهی از تکالیف شهروندی و معنادار وجود دارد.

جدول ۱۰- ماتریس همبستگی پیرسون بین آگاهی از تکالیف شهروندی و رفتار مصرف آب

Table 10- Pearson correlation matrix between knowledge of citizenship duties and water consumption behavior

متغیر	فراوانی	ضریب همبستگی	سطح معناداری
رفتار مصرف آب میزان آگاهی از تکالیف شهروندی	۳۸۲	۰/۴۰	۰/۰۰۰

براساس نتایج ماتریس همبستگی پیرسون جدول شماره ۱۰ با توجه به اینکه سطح معناداری، کمتر از ۰/۰۵ است، گفتنی است بین رفتار مصرف آب و آگاهی از تکالیف شهروندی پاسخگویان در سطح ۹۵ درصد، رابطه معنادار وجود دارد. این نتیجه نشان می‌دهد فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. در اینجا، ضریب همبستگی، ۰/۴۰ است. این ضریب همبستگی نشان می‌دهد بین تکالیف شهروندی و رفتار مصرف آب، رابطه (همبستگی) مستقیم و در حد متوسط وجود دارد؛ یعنی هرچه افراد از تکالیف شهروندی، آگاهی بیشتری داشته باشند، در مصرف آب نیز به همان اندازه، صرفه‌جویی بیشتری دارند.

فرضیه سوم: بین سن و میزان رفتار مصرف آب زنان متأهل در شهر اصفهان، رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۱۱- ماتریس همبستگی پیرسون بین سن و رفتار مصرف آب

Table 11 - Pearson correlation matrix between age and water consumption behavior

متغیر	همبستگی	سطح معناداری
رفتار مصرف آب سن	-۰/۲۷	۰/۰۰۰

سطح معناداری ضریب همبستگی جدول شماره ۱۱، که کمتر از ۰/۰۵ است، نشان می‌دهد بین سن و رفتار مصرف آب، رابطه وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی، که -۰/۲۷ است، نشان‌دهنده جهت معکوس رابطه رفتار مصرف آب با سن است؛ به این صورت که با افزایش سن، زنان متأهل در مصرف آب، صرفه‌جویی کمتری دارند.

فرضیه چهارم: بین منطقه محل سکونت و میزان رفتار مصرف آب زنان متأهل در شهر اصفهان، تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۱۲- آزمون تحلیل واریانس (F) منطقه مسکونی و رفتار مصرف آب

Table 12- Analysis of variance (F) of residential area and water consumption behavior

مناطق مسکونی	فراوانی	میانگین	مقدار F	سطح معناداری
منطقه ۶	۱۰۰	۲۰/۳۹	۵/۳۵۶	۰/۰۰۰
منطقه ۳	۵۸	۲۰/۲۹		
منطقه ۴	۷۹	۲۲/۰۰		
منطقه ۱۲	۷۱	۲۱/۰۰		
منطقه ۱	۷۴	۲۰/۶۴		

ایجاد رابطه بین مناطق مسکونی و رفتار مصرف آب است. به این ترتیب، گفتنی است افراد ساکن در مناطق بالاتر شهر (به‌ویژه منطقه ۴) نسبت به سایر مناطق، صرفه‌جویی بیشتری در مصرف آب دارند.

فرضیه پنجم: رفتار مصرف آب زنان متأهل در شهر اصفهان برحسب وضعیت اشتغال، تفاوت معنادار دارد.

آزمون تحلیل واریانس جدول شماره ۱۲ نشان می‌دهد تفاوت بین میانگین رفتار مصرف آب در مناطق مسکونی مختلف از لحاظ آماری در سطح ۹۵ درصد، معنادار است؛ به‌گونه‌ای که ساکنان منطقه ۴ نسبت به سایر مناطق، در مصرف آب صرفه‌جویانه‌تر رفتار کرده‌اند. آزمون شفه مربوط به بررسی جزئی‌تر این آزمون نشان می‌دهد بین مناطق ۴ با ۶ و نیز ۱ با ۴، تفاوت معنادار وجود دارد و همین امر باعث

جدول ۱۳- مقایسه میانگین رفتار مصرف آب برحسب وضعیت اشتغال

Table 13 - Comparison of average water consumption behavior by employment status

وضعیت اشتغال	تعداد	میانگین	T	سطح معناداری
شاغل	۱۲۱	۲۱/۶۶	۳/۶۶۳	۰/۰۰۲
خانه‌دار	۲۶۱	۲۰/۵۰		

صرفه‌جویی بیشتری در مصرف آب دارند.

فرضیه ششم: بین سطح تحصیلات و میزان رفتار مصرف آب زنان متأهل در شهر اصفهان، رابطه معناداری وجود دارد.

براساس نتایج آزمون T در جدول شماره ۱۳، تفاوت میانگین رفتار مصرف آب زنان خانه‌دار و زنان شاغل برحسب سطح معناداری آن، که کمتر از ۰/۰۵ است، به لحاظ آماری معنادار است؛ به‌گونه‌ای که زنان شاغل نسبت به زنان خانه‌دار،

جدول ۱۴- ماتریس همبستگی پیرسون بین سطح تحصیلات و رفتار مصرف آب

Table 14 - Pearson correlation matrix between education level and water consumption behavior

سطح معناداری	همبستگی	فراوانی	متغیر
۰/۱۴	۰/۰۷۴	۳۸۲	رفتار مصرف آب
		۳۸۲	میزان تحصیلات

رابطه معنادار بین تحصیلات و رفتار مصرف آب رد می‌شود؛ یعنی نمی‌توان گفت هرچه زنان متأهل، تحصیلات بیشتری دارند، رفتار مصرف آب ایشان از این موضوع تأثیر می‌گیرد.

براساس نتایج جدول شماره ۱۴، با توجه به بالابودن سطح معناداری از مقدار ۰/۰۵، بین میزان تحصیلات و رفتار مصرف آب، رابطه معنادار وجود ندارد؛ بنابراین، این فرضیه درباره داشتن

جدول ۱۵- تحلیل چندمتغیره برای پیش‌بینی متغیر وابسته رفتار مصرف آب

Table 15 - Multivariate analysis to predict the dependent variable of water consumption behavior

متغیر	S.D	B	Beta	مقدار t	سطح معناداری	دوربین واتسون	شاخص تحمل (Tolerance)	VIF
میزان آگاهی از تکالیف شهروندی	۰/۰۲۲	۰/۱۵۷	۰/۳۵۵	۷/۲۳۴	۰/۰۰۰	۱/۷۳	۰/۸۹	۱/۱۲
میزان دین‌داری	۰/۰۱۸	۰/۰۱۵	۰/۰۴۰	۰/۸۵۰	۰/۰۳۵		۰/۹۵	۱/۰۴
سن	۰/۱۰	-۰/۰۳۴	-۰/۱۷۳	-۳/۵۴۱	۰/۰۰۰		۰/۹	۱/۱۱
کل	Sig=۰/۰۰۰	F=۳۶/۳۰۵	Adj.R ² =۰/۱۸۱	R ² =۰/۲۵۶	R=۰/۵۰۱			

دوربین واتسون در جدول مذکور، $1/73$ است. از آنجا که این مقدار به ۲ نزدیک است، نتیجه گرفته می‌شود که بین داده‌های موجود، خود-همبستگی وجود ندارد و مشاهدات مستقل از یکدیگر انجام شده است. همچنین، مقدار این آزمون نشان می‌دهد داده‌ها به صورت تصادفی گردآوری شده است. درباره همخطی چندگانه^۱ از شاخص‌های تحمل (Tolerance) و عامل تورم واریانس یا VIF استفاده شد. مطابق نتایج، میزان آماره تحمل در بین ۳ متغیر مستقل، بیشتر از مقدار $0/4$ است و حداقل مقدار آماره تحمل برابر با $0/89$ مربوط به متغیر میزان آگاهی از تکالیف شهروندی است. نتایج نشان داد میزان همخطی بین متغیرهای مستقل، نگران‌کننده نیست. آماره تحمل برای متغیر میزان آگاهی از تکالیف شهروندی، دین‌داری و سن به ترتیب، $0/89$ ، $0/95$ و $0/9$ بود؛ یعنی واریانس متغیرهای یادشده با یکدیگر تبیین نشده است. شاخص VIF و یا عامل تورم واریانس، که شدت همخطی چندگانه را می‌سنجد، در هر ۳ متغیر، نزدیک به ۱ بود. این آماره، نشان‌دهنده نبود همخطی بین ۳ متغیر مستقل، یعنی میزان آگاهی از تکالیف شهروندی، میزان دین‌داری و سن است.

نتیجه

در این نظر، هیچ تردیدی وجود ندارد که امروزه، آب به بحرانی جدی برای کشورها از جمله ایران تبدیل شده است. با توجه به مشکل کمبود آب و خشکسالی‌های چند دهه اخیر ایران، موضوع میزان مصرف افراد، بسیار حساس شده است. بسیاری از پژوهشگران معتقدند پیش از اینکه اقدامی انجام شود، بهتر است از تمایل و نوع نگاه مردم به مصرف آب و عوامل مؤثر بر آن شناخت داشته باشیم (احمدی، ۱۳۹۶: ۲۰۷). بر همین اساس، از آنجا که نگرش‌های افراد در ساخته شدن واقعیت مؤثر است (برگر^۲ و لاکمن^۳، ۱۳۹۵)، این پژوهش، تأثیر دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی را، به‌عنوان اجزای

برای سنجش این مسئله که از بین متغیرهای دین‌داری، تکالیف شهروندی و سن، کدام یک پیش‌بینی‌کننده قوی‌تری برای رفتار مصرف آب است، از روش رگرسیون چندمتغیره گام‌به‌گام استفاده شد. در این تحلیل، متغیر سن به این علت آورده شده است که در همبستگی جزئی (جدول شماره ۹) نشان داده شد که با حذف اثر سن، رابطه دین‌داری و رفتار مصرف آب، معنادار می‌شود. جدول شماره ۱۵، نشان‌دهنده تحلیل گام‌به‌گام برای پیش‌بینی متغیر وابسته است. در این تحلیل، هر ۳ متغیر میزان آگاهی از تکالیف شهروندی، میزان دین‌داری و سن با توجه به سطح معناداری بر میزان رفتار مصرف آب با حداقل اطمینان ۹۵ درصد تأثیرگذار است. مقدار ضریب رگرسیون (R) $0/501$ نشان می‌دهد هر ۳ متغیر مستقل، یعنی میزان دین‌داری، میزان آگاهی از تکالیف شهروندی و سن تا حد متوسط رو به بالایی، توان پیش‌بینی و تبیین رفتار مصرف آب را دارند. براساس ضریب R^2 یا ضریب تعیین، گفتنی است در نمونه آماری $25/6$ درصد، واریانس رفتار مصرف آب با واریانس متغیرهای مستقل تبیین می‌شود. براساس ضریب تعیین تعدیل‌شده ($Adj.R^2$) در جدول شماره ۱۳ در جامعه آماری، $18/1$ درصد واریانس متغیر رفتار مصرف آب با میزان دین‌داری، میزان آگاهی از تکالیف شهروندی و سن تبیین می‌شود. مقادیر بتای این جدول نشان می‌دهد دو متغیر دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی با متغیر وابسته رفتار مصرف آب، رابطه مستقیم و مثبتی دارد؛ اما متغیر سن، رابطه معکوس و منفی با رفتار مصرف آب دارد؛ یعنی با افزایش سن پیش‌بینی می‌شود پاسخگویان در مصرف آب، صرفه‌جویی کمتری دارد. همانگونه که ملاحظه می‌شود از میان ۳ متغیر مستقل، میزان آگاهی از تکالیف شهروندی با توجه به مقدار ضریب بتای استاندارد (Beta)، که $0/355$ است، بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی را برای میزان رفتار مصرف آب دارد؛ بنابراین، میزان آگاهی از تکالیف شهروندی، نقش مهمی در تقویت میزان رفتار مصرف آب در میان زنان متأهل دارد. مقدار آزمون

¹ Multicollinearity

² Berger

³ Lauckmann

تشکیل‌دهنده نگرش بر رفتار مصرف‌آب زنان متأهل شهر اصفهان، بررسی جامعه‌شناختی کرد.

یافته‌های این پژوهش نشان داد هم دین‌داری و هم تکالیف شهروندی بر رفتار مصرف‌آب زنان متأهل، تأثیرگذار بود؛ اما تکالیف شهروندی، تأثیر بیشتری بر رفتار مصرف‌آب داشته است. بر این اساس، دین‌داری، به‌عنوان فرهنگی سنتی شکل‌دهنده نگرش افراد، تأثیری معنادار و مستقیم بر رفتار مصرف‌آب زنان متأهل دارد که با افزایش آنان، زنان در مصرف‌آب، صرفه‌جویانه‌تر رفتار می‌کنند. با توجه به این نتیجه‌گیری، گفتنی است دین به‌عنوان نظامی معنابخش به زندگی افراد، تأثیرگذار بوده است (برگر، ۱۳۹۵: ۷۲)؛ به معنای دیگر، دین، به‌عنوان امری مقدس توانسته است به عرصه زندگی جمعی انسان‌ها وارد شود و با تعیین زیست‌انسان، در رفتار مصرف‌آب ایشان تأثیرگذار باشد. این یافته با نتایج پژوهش زارع شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۲) همسوست که نشان دادند اعتقادات دینی ضعیف، تأثیر منفی بر الگوی مصرف انرژی می‌گذارد. همچنین، با پژوهش احمدی و زارعی (۱۳۹۶)، که نشان دادند دین‌داری به صرفه‌جویی در مصرف‌آب شهروندان شهر یاسوج منجر می‌شود و پژوهش چوویکو (2012)، که نشان داد همگرایی زیادی بین سنن مذهبی و حفاظت از طبیعت و منابع آب وجود دارد، کاملاً منطبق است و آنها را تأیید می‌کند. در مقابل دین‌داری، آگاهی از تکالیف شهروندی قرار دارد که به‌عنوان یک نظام معنابخش مدرن در قالب یک شهروند در رفتار افراد تأثیر می‌گذارد. پدیده شهروندی به فرایندی دلالت دارد که در آن، برابرسازی حقوق و تکالیف شهروندی افراد بزرگسال در جامعه مدرن تحقق می‌یابد. به‌علت همین برابرسازی، که زنان خانه‌دار به آن اهتمام می‌ورزند، پدیده شهروندی، رابطه مستقیمی با رفتار مصرف‌آب دارد. براساس نظر مارشال، تکالیف شهروندی، فردباورانه است؛ اما آن تکالیف به افراد به‌مثابه مصرف‌کنندگان و نه بازیگران واگذار می‌شود (Marshall, 1964: 141)؛ یعنی زنان خانه‌دار به رفتار مصرف‌آب به‌عنوان تکلیفی با بُعد فردی

می‌نگرند و در برابر وظیفه و تکلیفی که در برابر دیگران دارند، خود را مکلف می‌دانند که در رفتار مصرف‌آب، صرفه‌جویی بیشتری داشته باشند و همین امر سبب شده است زنان خانه‌دار به ابعاد تکالیف شهروندی (اجتماعی، سیاسی و مدنی) توجه بیشتری نشان دهند. این نتیجه، یافته‌های پژوهش دهقان و پوررضا کریم‌سرا (۱۳۹۵) را تأیید می‌کند که نشان دادند بین نگرش به مصرف‌بهینه آب و مسئولیت‌پذیری با سرانه مصرف‌آب خانواده، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج، تأییدکننده پژوهش احمدی و همکاران (۱۳۹۲) است که در پژوهشی در شهر یاسوج دریافتند مسئولیت‌پذیری بر گرایش به صرفه‌جویی در مصرف‌آب تأثیر دارد و علاوه بر آن، با پژوهش گومز-لانوس و همکاران (2020) همسوست که در پژوهش خود نشان دادند مسئولیت‌پذیری در مصرف‌بهینه آب نقش دارد.

با توجه به پرسش اصلی این پژوهش، مبنی بر اینکه از بین دین‌داری، به‌عنوان یک فرهنگ سنتی و آگاهی از تکالیف شهروندی، که برگرفته از فرهنگ مدرن است، کدام یک تأثیر بیشتری بر رفتار مصرف‌آب دارد، مشاهده شد که آگاهی از تکالیف شهروندی با مقدار ضریب بتای استاندارد ۰/۳۵۵، بیشترین تأثیر را بر رفتار مصرف‌آب دارد. این یافته، یعنی دین، نظامی معنایی ایجاد می‌کند که فرد با توسل‌جستن به آن، مبنایی هنجاری برای رفتار خود پیدا می‌کند؛ اما درباره مصرف‌آب، بیشتر از آنکه یک نظام معنایی به‌تنهایی، این نوع مصرف‌آب را تعدیل کند، مفاهیم دیگری همچون آگاهی به حقوق شهروندی، به‌عنوان یکی از اجزای تشکیل‌دهنده نگرش افراد در این مورد مؤثر است؛ به عبارت دیگر، به عقیده برگر، دین در عصر مدرن برخلاف جامعه سنتی - که در آن، نقش سایبانی را داشته است - به حوزه خصوصی افراد منتقل شده است و همچنین، به‌علت کثرت^۱ در زیست‌جهان‌ها، تقسیم کار و مدرن‌شدن عرصه‌های زندگی و حوزه‌های آگاهی بشر، مانند تکالیف شهروندی تهدید شده است (برگر، ۱۳۹۷: ۷۳).

^۱ plurality

متغیر تحصیلات، ارتباط معناداری با رفتار مصرف آب نشان نداده است. شاید این نتیجه‌گیری به این علت باشد که بیشتر نمونه را زنان با مدرک دیپلم و زیر دیپلم تشکیل می‌دهند و فقط تعداد اندکی در مقاطع بالاتر تحصیل کرده‌اند.

پیشنهادها

درباره دین‌داری، که فرهنگ و نظام معنایی سستی افراد را تشکیل می‌دهد، مسئولان باید بیشتر از آنکه به دین به‌عنوان نظامی اعتقادی تأکید کنند، آن را نیرویی بدانند که در رفتار افراد نفوذ می‌کند (دورکیم، ۱۳۸۳: ۲۰۳)؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود به ارزش‌های اسلامی در محتوای کتاب‌های درسی پیش از گذشته توجه شود و متناسب با اصل مداومت و توالی به‌صورت هدفمند و نظام‌دار ارائه شود. ارزش‌های مطرح‌شده در کتاب‌های درسی باید باورپذیر، واقع‌بینانه، قابل‌الگوبرداری و متناسب با سطح درک و فهم دانش‌آموزان باشد و در دنیای عینی و عملی دانش‌آموزان کاربرد داشته باشد.

درباره تکالیف شهروندی - که با رفتار مصرف آب، رابطه مستقیم دارد - می‌توان پیشنهاد کرد مسئولان در کنار آموزش دین، تکالیف شهروندی را نیز از طریق نهادهای آموزشی همچون مدارس و دانشگاه‌ها و از طریق رسانه‌های جمعی همچون تلویزیون، فضای مجازی، مجلات و روزنامه‌ها و رادیو ارتقا دهند و مسئولان امر باید این نگرش را در افراد به وجود بیاورند که رفتار مصرف صرفه‌جویانه، نوعی تکلیف اجتماعی محسوب می‌شود.

از آنجا که زنان خانه‌دار نسبت به زنان شاغل، مصرف آب بیشتری داشتند، پیشنهاد می‌شود، در برنامه‌های فرهنگی مربوط به گسترش اخلاق صحیح مصرف از طریق رسانه‌ها و کارگاه‌ها، زنان خانه‌دار را بیشتر خطاب قرار دهند.

همانگونه که مشاهده شد، افراد ساکن در منطقه متوسط و پایین‌تر شهر در رفتار مصرف آب، صرفه‌جویی کمتری نسبت به ساکنان منطقه بالاتر شهر داشتند؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود، در سیاست‌گذاری‌ها درباره صرفه‌جویی در مصرف آب، مسئولان به این مناطق توجه بیشتری کنند.

خصوصی‌شدن، یعنی دین، بیشتر به حوزه اعتقادی افراد وارد شده و کمتر در رفتار افراد تغییر ایجاد کرده است؛ زیرا در عصر مدرن علاوه بر دین، کم‌کم، بخش‌های مختلف جامعه و به تبع آن، تجربیات گوناگون افراد با نظام‌های معنایی متفاوت و گاهی متضاد اداره می‌شود؛ در نتیجه، دین در جای دادن این نظام‌های معنایی، در درون کلیت نمادین فراگیر، دچار ضعف می‌شود. به‌زعم برگر، اولین پیامد این وضعیت متکثر، خصوصی‌شدن دین است (برگر، ۱۳۹۷: ۸۷). بر این اساس، آگاهی از تکالیف شهروندی، به‌عنوان یک منبع مدرن شکل‌دهنده نظام معنایی توانسته است افراد را به جهت رفتاری خاص، که همان دین است، سوق دهد؛ اما مادامی که ارزش‌های دینی به شکل سنتی (تأکید بر بُعد مناسکی و اعتقادی) در دنیای مدرن عملیاتی شود، کمتر از آنچه حقیقت دین خواسته است، مؤثر واقع می‌شود.

درنهایت، یافته‌های جمعیت‌شناختی این پژوهش، مانند سن، منطقه محل سکونت و وضعیت اشتغال نشان داد ارتباط معناداری با رفتار مصرف آب دارد؛ یعنی رفتار مصرف آب زنان خانوار از متغیرهای دیگری به‌جز دین‌داری و آگاهی از تکالیف شهروندی متأثر است. درباره معناداری رابطه سن و رفتار مصرف آب، گفتنی است زنان متأهل جوان نسبت به زنان متأهل مسن در مصرف آب، صرفه‌جویی بیشتری دارند؛ زیرا ممکن است بیشتر زنان جوان در طول روز با سرگرم‌کردن خود به کارهایی که به آب مربوط نمی‌شود، مصرف آب کمتری داشته باشند. همچنین، رابطه معنادار منطقه محل سکونت و رفتار مصرف آب افراد نشان داد ساکنان مناطق بالاتر شهر در مصرف آب، رفتار صرفه‌جویانه‌تری نسبت به افراد ساکن مناطق پایین دارند که ممکن است به علت حساسیت اقتصادی آنها درباره مصرف باشد که مناطق بالا را به صرفه‌جویی بیشتر وادار می‌کند؛ اما می‌توان علت این نتیجه را در قالب پژوهش دیگری نشان داد. درباره تفاوت رفتار مصرف آب بین زنان شاغل و خانه‌دار، گفتنی است احتمالاً زنان شاغل، وقت کمتری را به امور خانه‌داری اختصاص می‌دهند؛ بنابراین، صرفه‌جویانه در مصرف آب رفتار می‌کنند؛ اما

منابع

- قرآن کریم.
- اسلامیان، س. و ترکش اصفهانی، ص. (۱۳۸۸). «چالش‌های موجود در نتیجه افزایش آلاینده‌ها بر اثر کاهش دبی رودخانه زاینده رود»، *ماهنامه دانش‌نما (ویژه‌نامه زاینده‌رود)*، ش ۵۰، ص ۶۸-۸۷.
- احمدی، س. و زارعی، ق. (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر دین‌داری بر گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب»، *فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی)*، د ۱۱، ش ۳، ص ۱۹۵-۲۱۰.
- احمدی، س. (۱۳۹۳). *جامعه‌شناسی صنعتی*، تهران: جامعه‌شناسان.
- احمدی، س.؛ میرفردی، الف. و زارعی، ق. (۱۳۹۲). «بررسی رابطه مسئولیت‌پذیری و گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب»، *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، س ۲۴، ش ۲، ص ۱۸۵-۲۰۰.
- بابایی فینی، ا. و علیجانی، ب. (۱۳۹۲). «تحلیل فضایی خشکسالی‌های بلند مدت ایران»، *مجله پژوهش‌های جغرافیایی طبیعی*، د ۴۵، ش ۳، ص ۱-۱۲.
- برگر، پ. (۱۳۹۷). *سایبان مقدس، ترجمه ابوالفضل مرشدی*، تهران: ثالث.
- برگر، پ. و لاکمن، ت. (۱۳۹۵). *ساخت اجتماعی واقعیت*، ترجمه فریبرز مجیدی، تهران: علمی و فرهنگی.
- حاتمی، ع. و نوربخش، س. (۱۳۹۸). «بازسازی معنایی بحران آب در شرق اصفهان براساس نظریه زمینه‌ای»، *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، س ۳۰، ش ۷۳، ص ۱۲۳-۱۴۲.
- داوری اردکانی، ر. (۱۳۷۹). *درباره غرب، تهران: هرمس*.
- دورکیم، الف. (۱۳۸۳). «احساس مذهبی در عصر حاضر»، ترجمه سارا شریعتی، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، د ۵، ش ۲، ص ۲۰۱-۲۰۷.
- دهداری، ط. و دهداری، ل. (۱۳۹۶). «سازه‌های تئوری رفتار برنامه‌ریزی‌شده و صرفه‌جویی در مصرف آب»، *مجله آب و فاضلاب*، د ۲۸، ش ۶، ص ۳۰-۳۸.
- دهقان، ح. و پوررضا کریم‌سرا، ن. (۱۳۹۵). «عوامل مؤثر بر سرانه مصرف آب خانواده‌های تهرانی»، *مجله راهبرد اجتماعی فرهنگی*، د ۵، ش ۱۹، ص ۲۴۵-۲۶۸.
- رزاقی، الف. (۱۳۸۱). *آشنایی با اقتصاد ایران*، تهران: نی.
- زارع شاه‌آبادی، الف.؛ حاجی‌زاده میمندی، م.؛ لطفعلیانی ابرندآبادی، ع. و سلیمانی، ز. (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر عوامل اجتماعی-فرهنگی بر الگوی مصرف انرژی در خانوارهای شهر یزد»، *فصلنامه پژوهش‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی انرژی*، س ۱، ش ۳، ص ۱۷-۵۰.
- سازمان آب منطقه‌ای اصفهان. (۱۳۹۸). <http://www.esrw.ir/old>.
- ساتن، ف. (۱۳۹۷). *درآمدی بر جامعه‌شناسی محیط زیست*، ترجمه صادق صالحی، تهران: انتشارات سمت.
- سروش، ع. (۱۳۸۶). *رازدانی و روشنفکری و دین‌داری*، تهران: آگاه.
- سریع‌القول، م. (۱۳۸۲). «دگرگشت شخصیت ایرانی: سنگ‌بنای توسعه کشور»، *نشریه اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، ش ۱۹۱ و ۱۹۲، ص ۱۲-۲۱.
- شارع‌پور، م. (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، تهران: انتشارات سمت.
- شایگان، د. (۱۳۷۰). *افسون‌زدگی جدید، هویت چهل‌تکه و تفکر سیار*، ترجمه فاطمه ولیانی، تهران: فرزانه روز.
- شجاعی‌زند، ع. (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی دین*، تهران: نی.
- شهرداری اصفهان. (۱۳۹۸). *آمارنامه شهر اصفهان*، اصفهان: معاونت برنامه‌ریزی و پژوهش و فناوری اطلاعات.
- عاملی، س. (۱۳۸۳). «جهانی‌شدن‌ها: مفاهیم و نظریه‌ها»، *مجله ارغنون*، ش ۲۴، ص ۱-۵۸.
- فراهانی فرد، س. و محمدی، ی. (۱۳۸۸). «مبانی اخلاق محیط زیست از نگاه متعارف و قرآن»، *فصلنامه قیاسات*، س ۱۴، ش ۵۳، ص ۱۸۰-۲۰۸.
- لهسایی‌زاده، ع.؛ جهانگیری، ج. و منصوریان، م. (۱۳۸۲). «عوامل

- ecological behavior. *The Environmentalist*, 24, 263-269.
- Parsons, T., and Bales, R.F. (1955) *Family Socialization and Interaction Process*. Glenco Ill, free press.
- Rathnayaka, K., Maheepala, S., Nawarathna, B., George, B., Malano, H., and Arora, M. (2014) Factors affecting the variability of household water use in Melbourne, Australia, Resources. *Journal of Conservation and Recycling*, 92, 85-94.
- Schultz, P., Lynnette, L., and Dalrymple N.J. (2000) A multinational perspective on the relation between Judeo-Christian religious beliefs and attitudes of environmental concern. *The Journal of Environment and Behavior*, 32(4), 576-591.
- Weber, M. (1970) *The social psychology of the world religion*. London: Routledge.
- اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر الگوی مصرف آب در میان شهروندان شیراز»، نامه پژوهش فرهنگی، س ۸، ش ۸، د جدید، ص ۱۵۹-۱۸۲.
- فاطمی‌نیا، س. و حیدری، س. (۱۳۸۷). «عوامل مرتبط به تعهدات شهروندی»، نشریه رفاه اجتماعی، د ۱۰، ش ۳۸، ص ۴۱-۶۴.
- کرمی قهی، م. و زادسر، ز. (۱۳۹۲). «سنجش بررسی رابطه دین‌داری و سبک زندگی (مطالعه موردی: زنان ۲۰ساله و بیشتر ساکن شهر تهران)»، فصلنامه زن در فرهنگ و هنر، د ۵، ش ۱، ص ۸۵-۱۰۱.
- ملکی، ا؛ صالحی، ص. و کریمی، ل. (۱۳۹۳). «بررسی رابطه پارادایم نوین اکولوژیکی و رفتار مصرف آب»، مجله آب و فاضلاب، د ۲۵، ش ۱، ص ۱۲۲-۱۲۹.
- Chuvieco, E. (2012) Religious approaches to water management and environmental conservation. *Water Policy*, 14, 9-20.
- David, E. (2005) *The question environment*. London and New York: Routledge.
- García-Sánchez, M., and Güereca, L.P. (2019) Environmental and social life cycle assessment of urban water systems: The case of Mexico City. *The Science of the total environment*, 693, 1-16.
- Giddens, A. (2009) *Sociology*, 6th edition. UK: Polity Press.
- Glock, CH., and Stark, R. (1965) *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand Macanally and Company.
- Gómez-Llanos, E., Durán-Barroso, P., and Robina-Ramírez, R. (2020) Analysis of consumer awareness of sustainable water consumption by the water footprint concept. *Journal of Science of the Total Environment*, 721, 1-42.
- Kaiser, F.G., Wolfing, S., and Fuhrer, U. (1999) Environmental Attitude and Ecological Behavior. *Journal of Psychology*, 19, 1-19.
- Leiserowitz, A.A. (2005) American risk perceptions: Is climate change dangerous? *Analysis: An official publication of the Society for Risk Analysis*, 25(6), 1433-1442.
- Lin, N. (1976) *Foundation of Social Research*. New York: McGraw Hill.
- Marshall, T.H. (1964) *Class, Citizenship and Social Development*. New York: Doubleday and Company, Inc.
- Milfont, T. (2009) The effects of social desirability on self-reported environmental attitudes and